

D. F. G.
DISSERTATIO ACADEMICA,
DE
SYMPATHIA
ANIMORUM HUMANORUM.

Cujus
PARTEM POSTERIOREM,
CONSENSU AMPL. FACULT. PHILOS. ABOËNS.
PRÆSIDE
M. HENRICO GABR.
PORTHAN,

Eloquentiæ PROFESSORE Reg. & Ord.
Publicæ disquisitioni submittit
JOSEPHUS HOECKERT,
Stip. Reg. Borea-Fennus.
In AUDITORIO MAJORI Die XXI. Junii,
An. MDCCLXXX.

H. A. M. C.

ABOË,
Impressa apud Viduam Reg. Acad. Typ. J. C. FRENCKELL.

J.

VIRO

Perquam Reverendo & Clarissimo,

D: NO JOHANNI HOECKERT,

Sacellano in Noulis meritissimo,

PARENTI INDULGENTISSIMO.

Ecce *Parens Indulgentissime*, primitias industriæ meæ Academicæ, Te jubente conscriptas, Tuis impensis in lucem editas, Tibique, ut Tuorum in me collatorum beneficiorum, meæque vicissim pietatis & venerationis, publicum aliquod existeret documentum, dicatâs! Accipe *Parens Indulgentissime*, hunc fructum studiorum meorum, quibus promovendis nullis pepercisti curis, nullisque, quantum res curta domi permisit, sumtibus, hilari, quo solet animo sator, suæ sementis expectatam messem. Mihi nihil erit jucundius, quam pro Tua perenni felicitate, pia ad omnis felicitatis fontem fundere suspiria, & ad urnam esse

PARENTIS INDULGENTISSIMI

Filius obedientissimus

JOSEPHUS HOECKERT.

PRÆFATIUNCULA.

Quam non permetteret ratio vel temporis vel facultatum, ut telam Dissertationis Academicæ, quam ante biennium exorsus esset Frater meus carissimus, de Sympathia Animorum humanorum totam, prout animo constituerat, pertexeret; nec spes esset, ut occasionem continuandi consilii cito nancisceretur: ne mancum fieret opusculum, visum fuit mihi studiorum Academicorum aliquod documentum edituro, hunc laborem suscipere, ac nobilis argumenti disputationem absolvere. Fundamenti igitur rei generalibus accurate jam positis & explicatis, quum reliquum sit, ut pro consilio materiæ tractandæ ab initio capto, applicatio hujus doctrinæ ad Rhetoricen & Poëticen specialiter instituat & explicetur; in eo præcipue versabimur, ut quem usum in his disciplinis explicandis sympathiæ mentium cognitio & diligens consideratio pariat, quantam lucem præceptis affundat plurimis, quas cautiones afferat, verbo, quantam vim in veram & utilem harum literarum intelligentiam ac rationem habeat, paucis doceamus.

§. IX.

Significatum in superioribus jam fuit (a), quam potens auxilium ad fidem generandam sympathiæ vis subministret: quod itaque arripere & ad mentes hominum vincendas adhibere, summa industria, cum Orator, tum Poëta studeant; quorum utrique id maxime agitur, ut a-

nimos auditorum lectorumque expugnet, & suas illis sententias, suos motus feliciter infundat. Nihil itaque quod ad hanc tantam rem conferat, intentatum, nihil inexpertum dimittere debent. Pertinet huc, ut cum in *probando* tum in *narrando*, contra *verisimilitudinem* nusquam peccent: verisimile autem hominibus videtur, cui similia sæpe experti sunt, quod cum suis ideis ac opinionibus consentit; qualis igitur facies, qualis forma, assertis argumentisque nostris, quantum fieri possit, summa diligentia danda est. Ac vel hinc patet, quam necessarium dicenti sit, ut Auditorum suorum mores & ingenia probe cognoscat, ac ad rationem eorum, orationem suam studiose conformet, quæ aliena & inepta sint, quæ suspecta, quæ a vero abhorrentia, quæ absfona videantur, non immisceat, (multo minus ea afferat, quæ etiam offendant, quæ odiosa sint, quæ tanquam a se repellant animos audientium ac legentium, quæ ludibrio & contemtui dicentem exponant (*b*)): cujusmodi rebus omnis sympathiæ ardor, tanquam ignis aqua affusa, illico exstinguitur (*c*). Contra fictæ etiam narrationes & scenicæ factorum ac eventuum imitationes, quamdiu nihil in illis occurrit, quod verisimilitudinem lædat, ac mentem legentis spectantisve, rerum probabilitate seductam, ex jucundo illo suo quasi somnio excitet, tenent animum, delectant, movent. Unde etiam intelligitur, quanti habenda sit in Fabulis Dramaticis, *trium* illarum notissimarum, quas vocant *Unitatum* accurata observatio; quam qui contemnunt, contra leges peccant non *Aristotelis* mo-

(*b*) Cfr. §. X.

(*c*) Quod interim dum legitur, auditur, spectatur, improbabile, fictum, absurdum videtur; illud nullo modo potest phantasiam nostram in suas partes trahere, aut in animo nostro *Sympathiam* aliquam excitare.

modo, sed ipsius ingenii humani. Nec potest fane negari, veterem Græcorum morem, qui scenam durante spectaculi tempore oculis spectatorum nunquam subducebant, sed intervalla actuum choro tribuebant, verisimilitudini & ingenii humani naturæ fuisse convenientiorem, quam hodiernam rationem (modo Poëtis non deesset dexteritas chorum cum ipsa actione apte connectendi), qua vel symphonia audienda fabula interruptitur, vel aliis etiam alienioribus rebus, animus interim refrigeratur, præstigiæ phantasie dispelluntur penitus, & verisimilitudo rei spectandæ tota perit. Multo vero magis absonum, imo barbarum plane, illud censendum est Italorum institutum, quod olim placuit, ut etiam alienis & scurribus adeo ludis (*Intermezzi* vocabant) dramatum gravissimorum seriem fœde interpellarent; consilio vix Dramatibus Musico-miraculosis (*Operas* appellant) concedendo, in quibus tamen (ut auribus tantum & oculis, non menti quoque satisfaciat, excogitatis) nihil verisimiliter, nihil naturaliter agitur, omnia in alio ab hoc nostro mundo, mirabiliter, monstrose, prodigialiter geruntur.

§. X.

Neque minus luculenter ex observata supra sympathie natura (a) intelligitur, cur *morum* honestas, gravitas, candor & amabilis elegantia, ex vita ac oratione dicentis elucens, tantam vim habeat ad mentes auditorum capiendas fidemque dictis suis comparandam. Cum eorum enim sensibus quos veneramus, quos amamus, similem facillime concipimus voluntatem. Unde patet, quam perverse contra agant, qui negligentia, contemptu auditorum, malisque cupiditatibus prodendis, *Antipathi-*

(a) §. V. p. 8.

quandam in animis audientium potius excitent, quam persuasionem gignere studeant, vim orationis suæ ipsi stultissime impediunt. Cujus tamen stultitiæ exempla, non rara occurrunt. Quid vero potest esse fidei conciliandæ & excitandæ sympathiæ, magis inimicum, quam cum dicens sub odiosa se conspiciendum præbet forma? Immemor, hujus sensus adeo teneram esse atque mollem naturam, ut etiam, quæ species maximo excitando pares esse videantur, incurrentibus ideis alienis eique contrariis, vim suam perdant. Quod experiendi nemo fere occasionem non habuit, in hominibus cum calamitate quadam conficiantibus, quam aut meruisse videantur, aut quæ ideas commiserationi inimicas in mente spectatoris excitet, adeoque affectum hunc, cæterum maxime Sympathicum, penitus suffocent (b).

§. XI.

Ut *affectus* autem perite & feliciter excitare Orator & Poëta valeat, ex hac doctrina probe perspecta, ac sympathiæ

(b) SULZER, Allgemeine Theorie der Schönen Künste, voc. Mitleiden: Der Dichter, der Thränen des Mitleidens will fließen machen muß nicht nur das elend der personen lebhaft schildern, sondern vorher unsre hochachtung und zuneigung für sie erwecken. . . . Ist der hochachtungs würdige Mensch bey seinem leiden noch geduldig, oder entsteht sein elend ganz unmittelbar aus der größe seiner Tugend, so steigt das Mitleiden auf den höchsten grad. cfr. quæ de lege *associationis idearum* monent Philolophi, inter alios, SEARCH *Light of Nature* Vol. I. C. 9. & 10. Et in genere de morum efficacia ad persuasionem generandam *Dissert. Præcl. Dn. Mag. SIMONIS APPELGREN de Moribus oratoris* A:o 1778 in hac Acad. defensam, §. III. seqq.

pathiæ vi sapienter in partes vocata, inprimis pendet. Affectus vero in omni oratione ac in omni poësi dominari, & efficacissimum gignendæ persuasionis præbere adminiculum; hac una re totam vim ac quasi vitam eloquentiæ contineri; vix monere opus est: in oratione eo quidem adhibito consilio, ut *flectamur* ad agendum, quod sine affectu quodam vix unquam fieri potest, in poësi autem, ut animi motu excitato *delectemur*. His igitur animorum facibus atque commotionibus accendendis, nullam aliam esse nec certiore viam, nec efficacius adjumentum, quam vehementem ejusdem motus, quem in aliis excitare volumus, in nostro pectore grassantem ardorem, (quod experientia etiam demonstrat (a))

ex

(a) Unde egregie CAUSSINUS de Eloqu. S. & Humana L. VIII. c. 4. *Prima inquit & omnium potentissima motus excitandi ratio in similitudine affectuum est posita. Quos enim impressos habent motus oratores, eos facilius in auditorum pectus transfundunt. Ardere te oportet, si vis incendere, tristari cum mæstis, cum iratis exandescere. Nihil æque flexibiles trahit animos, ac tota ratio similitudinis.* Quod nequaquam veteres quoque Rhetores fugit. Cfr. CICERO de Oratore L. II. C. 45. & QVINCTILIANUS Inst. Orat. L. VI. C. 2. cujus verba sunt: *Summa enim circa movendos affectus (quantum ego quidem sentio) in hoc posita est, ut moveamur ipsi. . . . Quare in iis, quæ verisimilia esse volumus, simus ipsi similes eorum, qui vere patiuntur, affectibus: & a tali animo proficiscatur oratio, qualem facere judicem volet. An ille dolebit qui audiet me, hoc cum dicam, non dolentem? irascetur, si nihil ipse qui in iram concitat, idque exigit, simile patietur? sicis agenti oculis, lacrimas dabit? Fieri non potest: Nec incendit nisi ignis, nec madescimus nisi humore: nec res ulla dat alteri colorem, quem ipsa non habet. Primum est igitur*

ex supra explicata sympathiæ indole manifestum fit. Eo igitur omne studium, omnem laborem referat Orator atque vates, ut in sua primum mente eam sensus vehementiam excitet, cujus quasi contagio, ut lectores, imprimis autem auditores ac spectatores, corripiantur, exoptat. (b) Quod si neglexerit, stultissime ac non sine maxima causæ iactura, omnem perdit incredibilem illam sympathiæ opem, qua miseri & quivis animo commoti, tam vehementer mentes nostras concutiant, & qua nec mendici feliciter uti nesciunt, qui si frigida voce, gestu tranquillo, serena fronte, stipem poscerent, vix iram nostram effugerent, cum jam sensu calamitatis & doloris exprimendo, eundem in nobis quoque gignant. Vel levissima adhibita attentione liquet, quam turpiter contra probabilitatis observandæ (quam §. IX. sanximus) legem peccet, qui frigidus ipse auditorum mentes incendere conetur: cujusmodi orator, impudentissimus histrio, & malæ causæ patronus fraudulentus, nemini non videbitur qui aures habeat & oculos, qui affectuum linguam unquam audierit, ac vim eorum vel ipse senserit, vel in aliis observaverit. Absurdum ergo creditu est, fore, ut huiusmodi orator vel fidem apud auditores inveniat, vel animos eorum ciere valeat. Nec sufficit dicenti generalem quandam affectus quo inflammare alios studet, similitudinem quadantenus adumbrare, sed naturalem, veram, perfectam, exprimere oportet, omni servata quasi colorum accuratissima varietate, qua se natura ipsa, pro sensuum & motuum indole modoque diverso prodit;

tur ut apud nos valeant ea, quæ valere apud iudices volumus: afficiamur, antequam afficere conemur.

(b) Quo vehementiore quis sit affectu correptus, eo illum potentior in alio sympathiam excitare, supra jam indicatum est. §. V. p. 9.

dit; nulla coacta, fucata, falsa admixta specie, quæ simulationem indicet, ac omnem illico fidem vimque destruat. Hæc igitur, (quæ naturæ veritas, sponte exprimit exquisitissime), quæ ars, aut quæ diligentia, (illius non adjuta virtute), ita poterit assimulare, ut facile mox non deprehendatur? *Prodit se quamlibet custodiat simulatio; nec unquam tanta fuerit eloquendi facultas, ut non titubet ac hæreat, quoties ab animo verba dissentiant.* QVIN-
CTILIANUS l. c. L. XII. C. I. (c) Quamobrem *Antonius* (apud CICERONEM *de Orat.* L. II. C. 47.) iis, quæ
D pro

(c) Verissime SULZER l. c. voc. Ausdruck in der Schauspielkunst: Es scheint, daß ein Mensch, der in eine gewisse Leidenschaft gesetzt ist, sie durch viel kleine, niemals deutlich zu merkende Kennzeichen äußere, die, zusammen genommen, den wahren Ausdruck der Natur ausmachen. Alles geht mechanisch ohne unser Bewußtseyn zu. Da uns nun alle die Kräfte, wodurch jede Muskel des Leibes gezogen wird, wenn wir gewisse Leidenschaften fühlen, unbekannt sind, so kann der Vorsatz zu ihrer Wirkung nichts beitragen. Es giebt keine Theorie, nach welcher wir unserm Gesichte die Traurigkeit einprägen können. Sind wir aber wirklich traurig, so setzt sich alles von selbst in die gehörige Gestalt. Item voc. Leidenschaft: Getreue, zugleich aber lebhaftre Schilderungen der Leidenschaften, nach den verschiedenen Graden ihrer Stärke, von den ersten Regungen an, wodurch sie entstehen, bis auf den höchsten Grad ihres vollen Ausbruchs, und nach den mancherley abänderungen, die von dem Charakter der Personen und den besondern Umständen herrühren, gehören zu den wichtigsten Arbeiten des Künstlers, der vornehmlich in Absicht auf diese Vereichtung ein großer Kenner des menschlichen Herzens und ein vollkommener Mahler aller innerlichen und äußerlichen Regungen des Herzens seyn sollte. Es wäre ein sehr vergebliches unter-

pro M' Aquilio dixerat commemoratis, graviter addit: *Quibus omnibus verbis, quæ a me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, non modo non miserabilis, sed etiam irridenda fuisset oratio mea.* Nec vere tantum iisdem orator ardere ipse debet affectibus, quos in auditorum accendere studet mentibus, sed etiam pro sympathia eo vehementiori excitanda, has ad concipiendos quos optat sensus motusque, diligenter & perite præparare, sensim ad illum statum adducendo, a quo facillimus sit ad affectum suum transitus (*d*); ubi quod de prudentia accommodandi

nehmen, wenn man das, was hiezu gehöret, in Regeln fassen wollte; wo nicht das Gemüth des Künstlers von der Natur die Leichtigkeit bekommen hat, sich selbst in jede Leidenschaft zu setzen, und jeden Charakter anzunehmen, da hilft ihm kein Unterricht. = = = Wir wollen das, was dem Künstler über den Ausdruck der Leidenschaften zu sagen ist, in eine einzige Regel zusammenfassen: Er übe sich mit dem hartnäckigsten Fleiß, alles, was er auszudrücken hat, selbst wohl zu empfinden, und wage sich an keine Schilderung der Leidenschaft, bis es ihm gelungen ist, sich selbst in dieselbe zu setzen. Denn es ist unmöglich Empfindungen auszudrücken, die man selbst nicht hat. Cfr. si placet, *Dissert. Acad.* nuper citatam §. VI. p. 11. nec non *Dissert. Præcl. D. Mag. RYDMAN* 1778 in hac Acad. editam *de officio O-ratoris S. in argumentis inveniendis*, §. III. p. 11. sq. 14. sq. §. IV. p. 16. sq.

(*d*) Confr. supra §. V. Itaque nec affectui aliorum, quem vel lenire vel reprimere cupiat, aperte ac directæ quasi fronte repugnare statim debet, sed eodem primum sensu assumendo, aditum sibi ad animos eorum prudenter munire, ac tum demum efficacissimis paullatim adducendis argumentis, perturbationem sibi incommodam debilitare & tandem abolere. Cujus artificii pulcherri-

dandi se, quantum fieri possit, ad ingenia, ideas ac mores eorum qui audiunt spectantive, jam monuimus (§. IX. p. 20), simul accuratissime tenendum & studiosissime observandum est: ac, cum in alios affectum vel faventem vel aversum auditoribus elicere volumus, illorum imago, conditio, fortuna, talis depingenda, quæ ad hunc effectum gignendum maxime sit valida. Quorum omnium præceptorum & fundamenta & explicatio, ex supra disputatis, facillime patefcunt.

§. XII.

Maximi præterea est momenti, ut ad sympathiam generandam, ita ad affectus excitandos, ut Orator ac Poëta rem quam affert non *intellectui* tantum explicet, subtiliter definiendo, argumentando, concludendo, universales & abstractas ut vocant ideas adhibendo, summa tantum ejus capita attingendo; sed ad *phantasiam*, quantum fieri possit, illam admoveat, quam maxime vivide & sensibilibiter depingat, *oculorum* inprimis & *aurium* sensui fere subjiciat, qui uterque ut phantasiam propius quasi attingit, ita per eos omnis sympathia ad animum nostrum maxime propagatur (a). Acutissimi dudum observarunt Philosophi, ni-

D 2

hil

num habemus exemplum in Oda HORATII consolatoria ad *Virgilium*, quæ est XXIV Libri I mi Carminum; ad quam præclare interpres egregius: *Neque enim prius lacrimas amici abstergere possumus, quam in illas & nostræ influxerint; nec mederi ejus dolori prius quam huic indulserimus, eumque confirmarimus. Deinde ubi se in illius animum insinuavit, sensim vulnere medicinam adhibet.*

(a) Itaque veteres, qui haud nescirent quantum inde ad affectus excitandos adjumenti accederet, neque veras species sensibus ipsis subicere dubitabant, & sic ora-

hil in mentem efficaciter satis agere, & ad agendum in-
 primis nos posse impellere, nisi aut sensui aut phantasia
præsens sit: quamdiu soli intellectui obversatur, quasi e
 longinquo spectatur, ac debilem igitur vim exercet. Ti-
 midus etiam ac ignavus tempore pacis militiæ nomen
 dat, ut stipendio fruatur, ac habitu militari in otio su-
 per bire queat; naufragio elapsus, post aliquod temporis
 intervallum rursus mare petit, prioris periculi quasi ob-
 litus. Cum idea phantasiæ ita vivide objicitur, ut sensi-
 bus quasi præsens appareat, tum nos demum movere
 valet, concutere, accendere; *idealis* hæc *præsentia*, vice
 jam fungitur *veræ* ac ut loquuntur *realis*: & ita demum
ideæ cum *sensu* animi conjunguntur (*b*). Cfr. supra §. II.
 & III.

tionis vi suppetias afferre. Hinc lugubris ille in judiciis
 Romanorum apparatus, sordidæ reorum vestes, libero-
 rum, propinquorum, amicorum, advocatorum, subse-
 lia implentium squalor & lacrimæ, *Servii Sulpitii Galbæ*
 pro se, *Hyperidis* pro *Phryne*, *M. Antonii* pro *M' Aquil-
 lio* dicentium, Tragicæ notissimæ; cfr. CICERO *de Orat.*
 L. I, C. 53. L. II, C. 28. & 47; QVINCTILIANUS l. c. L. II.
 C. 15. Quanto successu *M. Antonius* Triumvir hoc eodem
 artificio ad furorem populi in C. Cæsaris interfectores
 incitandum utus sit, docet PLUTARCHUS in vita ejus-
 dem *Antonii*: quare SULZER l. c. dicit: Der an sich ge-
 ringe umstand, das M. Antonius bey der Reichenrede auf
 den Cæsar das blutige gewand des ermordeten dictators, dem
 volke, vorzeigte, hat Rom um seine freyheit gebracht. Po-
 tentissimo hoc adminiculo, quo illi fortasse plus quam
 par est usi sunt, hodie uti fere negligimus.

(*b*) Cfr. LOCKE *Essay concerning Human understand-
 ing*, Book II, C. XXI, §. 35, 37, 38. SEARCH l. c. Ch.
 VI. §. 13. sqq. HOME *Elements of Criticism* Vol. I. Ch.

& III. Hinc etiam viros eloquentiæ laude clarissimos hoc præceptum accuratissime observasse, scripta illorum testantur. Sic CICERO in *Oratione pro Milone*, ut iudicibus persvaderet Milonem insidiis Clodii petitem ac provocatum, sui defendendi causâ inimicum occidisse, totum interfectionis Clodianæ actum adeo vivide & sensibilibiter depingit, circumstantiis etiam minutioribus non neglectis, ex. gr. habitus, comitatus, loci, temporis, ut auditores in spectatores quasi mutare videatur, quo indignitate rei commoti, eundem quem Milo affectum sentirent, & suæ ita causæ patrociniûm animo fusciperent: ut alia plurima ejusdem orationis loca præclarissima non attingamus. Sic etiam Historici, cum Lectorum mentes commovendo, ad attentius, cupidius, & jucundiori sensu facta eventusque persequendos allicere illos volunt, sciunt rebus vividissime repræsentandis ac quasi depingendis, propositum assequi suum. Exempla præbent, ut ex infinitis tria commemorem, LIVIUS certamen illud tergeminorum Romanorum Albanorumque pulcherrime ac jucundissime describens L. I. Cap. XXV, & SALLUSTIUS de *Bello Jugurthino*, C. LX, prælii ad Zamam facti spectaculum exponens, & XCIV, sollicitiam laboremque depingens Liguribus

D 3

guris

H. P. I. Sect. VI; qui egregie hæc illustrant. Präclare etiam SULZER l. c. voce Leidenschaft: Dieses dienet also zuerst zur beantwortung der frage, wie Leidenschaften zu erwecken seyen. Nämlich es geschieht durch eine lebhafteschilderung leidenschaftlicher gegenstände, besonders wenn die Phantasie dabey erhigt wird. Wer uns in furcht setzen will, muß wissen die gefahr eines uns drohenden übels dergestalt abzubilden, das wir sie als gegenwärtig und uns von allen seiten drohend fühlen; und, so muß für jede zu erweckende Leidenschaft, der gegenstand, der sie verursacht, geschildert werden.

guris cum fociis suis, montem faxeum, in quo castellum Jugurthæ Thesauros tutans situm esset, conscendentes. Credas te non legere narrationem, sed rei gestæ ipsum interesse, & oculis auribusque quæ fiunt percipere, ac mentes etiam animosque hominum apertos inspicere. Atque hinc simul patet, ad affectus expugnandos & infringendos potentissimam rationem iniri, si imago sensualis rei, qua irritantur, in partes quasi suas dissoluta, menti successive sistatur, ac intellectui lente examinanda tradatur: quo artificio feliciter usos esse Stoicos Philosophos, adducto inprimis exemplo *M. Aurelii* Imperatoris, docte observat SULZER l. c. & causam rei indicat idoneam,

§. XIII.

Non est difficile ex hac eadem ratione videre, quanta debeat esse *Actionis* s. *Pronuntiationis* aptæ & præclaræ ad persuasionem gignendam vis atque momentum: illius enim demum ope, animi sensus motusque, Sympathiam in auditorum mentibus excitare valentes, his innotescunt atque ad eas pertingunt (*a*); prout autem vel vivide ac fervide, vel languide ac frigide impertiti fuerint, ira efficaciter vel debiliter animos hominum afficiunt. Vox, vultus, gestus, animi quasi effigiem percipiendam præbent, & vitam orationi addunt; his neglectis, nec cogitare, nec sentire, Orator videtur, multo minus motu vehementi ardere, sed machinæ instar inanimis apparet. Hæc naturalia signa animi, *linguæ* cujusdam *natura-*

(*a*) Cfr. s. §. præcedd. XI & XII; quare simul patet, quæ de vi affectuum oratori ipsi impressorum, ad Sympathiam in auditoribus excitandam diximus, ad *actionis* bonæ necessitatem demonstrandam simul maxime valere; hic igitur animo reperenda.

turalis nomine non incommode ornat REID, artificialique, qua vulgo utimur, multo efficaciorum esse, evincit (b). Præclare quoque de tota hac re FABIVS (c): Habet inquit,

(b) *Inquiry into the Human Mind, on the Principle of common sense; cujus quædam verba, ex interpretatione Gallica (Recherches sur l'Entendement Humain, d'après les Principes du sens commun) qua nos utimur, adferre lubet. C'est surtout de ces signes naturels que le langage emprunte la force & l'énergie; moins il en est rempli, moins il est persuasif, moins il a d'expression. Voilà pourquoi l'écriture est moins expressive que la lecture, & la lecture moins expressive que la conversation. La conversation devient elle-même froide & languissante, si elle n'est accompagnée de ces inflexions propres & naturelles, de cette force & de ces variations de la voix, qui la rendent si vive & si intéressante. La conversation devient encore plus animée & elle reçoit plus de chaleur, si nous y ajoutons le langage des yeux & celui des traits du visage. Si nous y joignons la force de l'action, elle acquiert plus d'énergie & se trouve naturellement alors dans son état de perfection. Lorsque le discours est naturel, il devient non seulement un exercice de la voix & des poumons, mais encore de tous les muscles du corps; & cet exercice ressemble alors à celui des muets & des sauvages, dont le langage, en se rapprochant plus près de la nature, s'apprend aussi plus aisément & se trouve plus expressif. - - - Les signes artificiels signifient, mais ils n'expriment pas; ils parlent à l'entendement, si vous voulez, comme les caractères & les figures algébriques, mais ils ne disent rien au cœur, aux passions, aux affections, à la volonté. Le cœur & les passions demeurent plongés dans le sommeil & l'inaction, jusqu'à ce que nous nous servions du langage naturel pour leur parler. Alors ils se réveillent, ils nous écoutent attentivement,*

inquit, miram quandam in orationibus vim ac potestatem. Neque enim tam refert qualia sint quæ intra nosmet ipsos composuimus, quam quo modo efferantur. Nam ita quisque ut audit, movetur. Quare neque probatio ulla, quæ modo venit ab oratore, tam firma est, ut non perdat vires suas nisi adjuvetur asseveratione dicentis. Affectus omnes languescant necesse est, nisi voce, vultu, totius prope habitu corporis inardescant. Nam cum hæc omnia fecerimus, felices, si tamen nostrum illum ignem iudex (auditor) conceperit: nedum eum supini securique moveamus, ac non & ipse nostra oscitatione solvatur. Documento sunt vel scenici actores, qui & optimis poetarum tantum adjiciunt gratiæ, ut nos infinite magis eadem illa audita quam lecta delectent, & vilissimis etiam quibusdam impetrent aures: ut quibus nullus est in Bibliothecis locus, sit etiam frequens in theatris. Quod si in rebus, quas fictas esse scimus & inanes, tantum pronuntiatio potest, ut iram, lacrymas, sollicitudinem afferat; quanto plus valeat necesse est, ubi & credimus? Equidem vel mediocrem orationem commendatam viribus actionis, affirmaverim plus habituram esse momenti, quam optimam eadem illa destitutam. Si quidem & Demosthenes quid esset in toto dicendi opere primum, interrogatus, pronuntiationi palmam dedit, eidemque secundum & tertium locum, donec ab eo quæri desineret: ut eam videri posset non præcipuam sed solam judicasse (d). Ideoque ipse tam diligenter apud Andronicum Hypocriten studuit, ut admiran-

& nous obéissent. T. I, Ch. IV, Sect. 2. Et SULZER. l. c. voce Ausdruck in Zeichnenden Künsten: Die glieder unsers Körpers besitzen eine art der sprache. Alle gliedmaßen helfen dem Redner sprechen.

(c) De Instit. Oratoria Lib. XIII, C. 3.

(d) Cfr. CICERO de Orat. L. III, C. 56. & in Bruto C. 38.

mirantibus ejus orationem Rhodiis, non immerito *Æschines* dixisse videatur: quid si ipsum audissetis? Et *M. Cicero* nam in dicendo actionem dominari putat: Hac *Cn. Lentulum* plus opinionis consecutum, quam eloquentia tradit (e): eadem *C. Gracchum* in destenda fratris nece, totius populi *Romani* lacrymas concitasse (f): *Antonium* & *Crassum* multum valuisse; plurimum vero *Q. Hortensium*, cujus rei fides est, quod ejus scripta tantum intra famam sunt, qui diu princeps *Oratorum*, aliquando æmulus *Ciceronis* existimatus est, novissime quoad vixit, secundus: ut appareat, placuisse aliquid eo dicente, quod legentes non invenimus. Et hercle cum valeant multum verba per se, & vox propriam vim adjiciat rebus, & gestus motusque significet aliquid, profecto perfectum quiddam fieri, cum omnia coierint necesse est (g). Si ergo sine summo damno abesse hæc facultas ab *Oratore* nequit, quanto damnosius est, si etiam deformi, absone, manifesto ficta actione auditores lædit? Cujus contemptum, quin fere iram, non excitabit, qui illa destitutus, tamen affectuum vi aliorum mentes flectere

E

ctere

(e) In *Bruto* C. 66.

(f) *De Orat.* Lib. III, C. 56; ubi postquam quædam verba ejus adduxisset, addit: quæ sic ab illo acta esse constabat, oculis, voce, gestu, inimici ut lacrymas tenere non possent.

(g) Cui ignoti sunt, effectus cantus & musicæ, qui sola voce eliciantur? Quis nescit solo gestu, vultu, sono, nullis additis verbis, omnes fere affectus & significari posse & excitari promptissime? lamentabili ad dolorem, acri & irato ad metum, jucundo ad lætitiā, nos fere invitos concitari? Mutos etiam, hos sensus posse communicare vividissime? *Pantomimos* olim, actione sola, omnium affectuum vi ac varietate, spectatorum peccata permiscuisse? Etc.

stere instituerit? Quomodo verissimilia, quomodo ex animo & non ex simulatione profecta, quæ dicit, auditoribus videbuntur? (b). Quare rectissime Auctor *Rhetoricor. ad Herennium*, Hoc inquit, scire oportet, pronuntiationem bonum id perficere, ut res ex animo agi videatur. Lib. III, Cap. 15. (i) Significatum jam fuit, duorum maxime sensuum ope, *visus* videlicet ac *auditus*, Sympathiam ad animos nostros pertingere (k); illorum autem totam vim *actio* iusta conjungit. Quanta igitur hujus esse virtus debet! (l). Inprimis cum tam vehemens est, ut ad enthusiasmi

(b) Cfr. §. XI. Cui rei illustrandæ egregie inservit narratio quam habet PLUTARCHUS in vita *Demosthenis*, de hoc Oratore, ex voce & vultu hominis, de veritate injuriæ quam sibi hic illatam querebatur, judicante. Cfr. quoque CICERO in *Bruto*, C. 80.

(i) Cfr. HORATIUS de *Arte Poët.* v. 101-111. Quin mores etiam Oratoris, actione ejus, ad Auditores conciliandos, præclare significantur. Quamobrem de hac CICERO, nulla, inquit, res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit, talesque Oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt. *Brut.* Cap. 38.

(k) Cur *auditus* inprimis ad Sympathiam excitandam vehementer valeat, acute docet (ut totius hujus rei rationem præclare explicat) TETENS *Versuche über die Menschliche Natur*; cfr. I. Band, X. Vers. II, 3, 4, p. 664-683. Consulere etiam juvabit FEDER *Untersuchungen über den Menschlichen Willen*, I. Th. I. B. C. III, §. 16-21 p. 86-104. HOME l. c. passim.

(l) Eandem tamen adeo hodie negligunt, ut videantur prope noxiam homines putare. Sic in Sacris v. g. nostris orationibus, dicas cuncta, studio fere, ut ad affectuum ardorem omnem refrigerandum, ita ad actionis inprimis vim opprimendam, comparata esse. Non mo-

fiatmi cujusdam fines accedat, cujus contagio resistere homines fere nequeunt (cfr. §. VI, p. 11.). Accuratam autem esse oportere, ex dictis liquet: itaque nec gestus a vultu, nec hic a voce, nec vox ab argumento discrepare debet; neque pronuntiatio universæ tantum materiæ indoli, sed singulis quoque orationis partibus, affectibus, quin sententiarum & sæpe verborum quasi coloribus accommodanda est. Nam hæc omnia natura diligenter exprimit. Quare rursus patet, quod supra jam monuimus, absurdum esse omnino, Oratorem affectibus tractandis operam dare, nisi qui ipse sibi illos primum elicere valuerit; quibus si ardeat, illorumque se veritati permittat, sine difficultate ad eam præstantiam actionis perveniet, quam nulla ars attingere valet (*m*). Legat

E 2

præ-

do textu prælegendo, certis precum formulis recitandis aut etiam mussitandis, cantionibus quoque (ubi major aliqua insiderit solennitas) interjiciendis, rebusque interponendis plane alienis, series orationis abrumpitur & exordii vis infringitur; sed etiam, ne conceptus forte ex oratione mentis calor altius penetret ac perseverantius inhaereat, animi mox ad alia negotia, levia sæpe, interdum inepta considerata, traducuntur: quas res cives perdidderint, quæ furta patrata sint, qui carcerem captivi effregerint, quid ad urbis, parœciæ &c. commodum, ut fiat, pertinere magistratus judicent, *rel.* Quæ jam usu, moribus, legibus ita invaluerunt, ut mutare non liceat. Ac ut nihil desit, voces quoque paullo aliter efferre, quam in sermonis veritate, fere placet; quin multi cantum etiam quendam peregrinum & deformem affectant, aliaque sponte vitia adsciscunt, ut appareat ex arte, non ex animo, non ex affectu, proficisci quæ dicant. Quomodo igitur hujusmodi orationum vim, cum veterum illa comparare audebimus?

(*m*) Quantum ad actionem adjuvandam veri affectus

præterea ac perpendat hujus studiosus facultatis, quæ CICERO (n) & FABIUS (o) accurate præcipiunt, exerceat se diligenter, magistros, si fieri possit, peritos audiat, spectet, imitetur: hac via illam sibi comparare tandem poterit (p). Facile intellectu est, qui memoriter orationem suam pronuntiare voluerit, nec memoriæ vi debere destitui; qua deficiente, non modo omnis peribit actionis virtus & veritas, sed etiam ingrata angoris, quo Orator laborat, sympathia auditores afficientur, vim omnem dictis suis exuente.

§. XIV.

Egregiam etiam hæc doctrina lucem præbet veræ rationi litteras elegantiores feliciter docendi, ac sanum exquisitumque harum rerum gustum in discantibus excitandi. Necessarium nimirum est, ut primum doctor ipse tenero veræ pulchritudinis sensu non destituatur, ut frigido, sicco & torpido non sit ingenio; deinde, ut non

ardor conferat, & Oratoris *M. Antonii* & Comædi *Q. Roscii* exemplo, docet CICERO l. c. C. 46 & 47. *Poli* Histronis exemplum non minus memorabile, adfert GELLIUS *Noct. Attic.* l. VII, C. V.

(n) L. c. Lib. III, C. 56-60.

(o) L. c. Lib. III, toto.

(p) Et summam vim, & difficultatem maximam, hujus facultatis egregie illustrat SULZER l. c. inprimis sub vocibus *Gehehrden* & *Vortrag*; qui de tota hac ratione omnino consulendus. Dubitari haud potest, quin longe accuratius excoli atque explicari hæc doctrina & queat & debeat, quam fieri vulgo solet; imo notis quibusdam, ut Musici in sonis modisque faciunt, multa utiliter posse significari putamus: quamvis fateamur, longe maximam tamen partem non præceptis, sed usu, imitatione, naturæ ductu, esse discendam.

non tam regulis subtiliter explicandis (licet sapienter suoque loco adhibitis pretium debitum haudquaquam volumus detractum), quam exemplis præclaris proponendis, præstantissimisque auctoribus interpretandis & assidue tractandis, discipulorum facultatem augeat ac confirmet (a). Pulera autem atque egregia quæ interpretatur loca non languide recitet, lente & remisse, sed vivide ac mente incitata, ita ut suos sensus in audientium quoque animos transfundere valeat; longe nempe aliter hæ litteræ, quam v. g. Mathematicæ, doceri amant. Non est itaque obscurum, cur admiratores scriptoris alicujus, longe

E 3

semper

(a) Regulæ vel accuratissimæ & perfectissimæ, velut mortuæ tamen sunt, vim animis indere nullam possunt; exempla sensum simul mentis afficiunt, ac ad imitationem sui animum rapiunt; insensibiliter plura nos exquisitissime docent, quam vix præcepta indicare valent, quibus nec cuncta comprehendere possunt, quæque si pauca sunt, quam multa prætereunt! si numerosa, quis ea retinere memoria poterit, quis suo loco singula meminerit applicare? Quos audivimus ex subtili Rhetoris & Grammatici disciplina, oratores ac poetas evasisse? Quem contra fugit, quot quantaque ingenia, imitationis abrepta vi, ad summa quævis enituerint? Hinc factum, quod jam supra demonstratum (§. VIII.) fuit, ut tam inæquali hæ litteræ diversis temporibus usæ sint fortuna, quamvis præcepta quidem & libri artem tradentes, nullam mutationem subierint. Hinc etiam patet, quam magni sit momenti, ut in Academiis, in quibus futuri Oratores Sacri educantur, singularis adhibeatur cura, ut præstantes in hac facultate magistros audiendi occasionem habeant. Recte CICERO, magni inquit interest, quos quis audiat quotidie. Multo hanc operam efficaciorē esse, quam si legendis tantum præclaris exemplis, operam navent,

semper efficacius præstantiam ejus aliis quoque sentien-
dam præbuerint, quam qui ipsi pigro & ignavo illum
tractant animo; cur auctores, qui acerrimam olim lecto-
ribus expresserunt admirationem, vix sine tædio a multis
hodie legantur, aut etiam audiantur, quamvis prorsus
quidem absurde non recitentur. Quod ad veteres inpri-
mis attinet, non parum quidem illis hodie nocet exilior
quoque & pauperior linguarum priscarum in plerisque
lectoribus cognitio, quam quæ ad eos plene & vivide intel-
ligendos sufficiat: sed multo etiam magis, quod eorum haud
pauci, non tantum puerorum manibus ad linguarum pri-
ma elementa haurienda teruntur, Grammaticarumque
minutiarum severa & tædiola observatione ingrati red-
duntur, verum ita quoque tractantur, ut ne minima qui-
dem interim elegantiae ac pulcritudinis notatione adspersa,
vel sensu excitato jucundo, animus discendum reficiatur;
quod a Magistris fere explicantur, qui vel ipsi
hunc sensum nunquam experti sunt, vel perpetuæ repe-
titionis tædio oppressum amiserunt. Atque hoc fastidi-
um, non iltis solum postea adhæret auctoribus, sed toti
generi, toti linguæ; animique puerorum horridi tandem
atque agrestes evadunt, & ad omnem elegantiae sensum
occallefcunt. Aliiter in Græcorum olim scholis HOMERUS

RUS

vel ex iis quæ de *auditus* ad sympathiam augendam vi,
supra §. XIII. not. (k)) monuimus, liquet; ut taceam to-
tius actionis ac pronunciationis facultatem, nulla alia via
se iciter disci posse. Collegiis quæ dicunt exercitiisque
Homilericis, privatim institutis, idem effici posse ac ve-
ris orationibus audiendis habendisque, veritate ipsa con-
siliis, frequentia auditorum, solenni apparatu, animum
excitante, frustra speratur. Cfr. MICHAELIS *Raisonnement über die Protestantischen Universitäten in Deutschland*
I. Th. II. Abschn. §. 24, 25.

RUS legebatur; aliter apud nos vel idem ille, vel VIR-
GILIUS, &c. tractantur. Unde tantam ille in sua gentis
ingenia vim exercuit: nos tam tenuem hodie ex nostra
ratione percipimus fructum (b). Sæpe enim in nostris
idem videas scholis contingere, quod in Papistarum usu
venit sacris; ut quid agatur, doctores ægre intelligant,
auditores vix suspicentur. Quam inconssulte plerumque,
prima ætate, quamdiu Sympathiæ vis tenerissima est, ari-
dis ac tædiosis maxime studiis adolescentes torquentur,
nullus

(b) In quanta olim HOMERUS veneratione esset,
quanta admiratione, quanto entusiasmo tractareretur, pla-
ne ineptum foret, ut in re notissima, multis docere vel-
le. De Græcæ juventutis institutione WINKELMANN Ge-
schichte der Kunst des alterthums, I. Th. IV, Cap. I, Ab-
schn. p. 234, sq. Die Griechen, in ihren besten zeiten, wa-
ren denkende wesen, welche zwanzig und mehr jahre schon
gedacht hatten, ehe wir iasgemein aus uns selbst zu denken
anfangen; und die den geist in seinem größten feuer, von
der munterkeit des körpers unterstützet, beschäftigten, wel-
cher bey uns, bis er abnimmt, unedel genähret wird. Der
unmündige verstand, welcher wie eine zarte rinde, den ein-
schnitt behält und erweitert, wurde nicht mit bloßen Tönen
ohne begriffe unterhalten, und das gehirn, gleich einer wachs-
tafel, die nur eine gewisse anzahl worte oder bilder fassen
kann, war nicht mit träumen erfüllet, wenn die wahrheit
platz nehmen will. Gelehrt seyn, das ist, zu wissen was
andere gewußt haben, wurde spät gesucht: gelehrt im heu-
tigen verstande zu seyn, war in ihrer besten zeit leicht, und
weise konnte ein jeder werden. = = = Diesen (HOMERUM)
lernete das kind (XENOPH. Conviv. Cap. 3, §. 5.), der
jüngling dachte wie der Dichter, und wenn er etwas wür-
diges hervorgebracht hatte, so war er unter die ersten sel-
nes volks gerechnet. Etc.

nullus elegans, nullus venustus ac jucundus auctor, quem facile intelligant, qui & mentes excitare & animos delectare possit, cujus sensus gustumque veluti imbibant, illis traditur! Multa præterea essent, maximi utique momenti, de sapienti puerorum institutione, quæ Sympathiæ hanc rationem attingant, monenda; sed ea jam persequi non vacat. Sufficit observasse: eruditissimos subtilissimosque magistros, non esse semper utilissimos; pulcherrima elegantissimaque monumenta ingenii, quæque commendare maxime voluerimus, non semper sapientissime pueris, lingua peregrina instituendis, in manus tradi; gravissimarum rerum ac veritatum amorem, libris, hujusmodi argumenta persequentibus, mature tractandis, non ubique discipulis felicissime instillari. Versandus est ad omnes partes animus, ubi justas instituendæ juventutis regulas præscribere velis, non ad unam tantum quasi plagam (ut a plerisque fieri solet), convertendus. In nullo persequendo argumento, ad ingenii animique humani indolem, ad experientiæ vocem, ad universum denique totius negotii consilium, acrius, diligentius, constantius, est attendendum.

